

Complexnummer: 516737

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Sint Elisabeth's Gasthuis

Aantal complexonderdelen

2

Monumentnummers van complexonderdelen

516738, 516739

Woonplaats

Arnhem

Gemeente

Arnhem

Provincie

Gelderland

Locatie van het hoofdobject

St. Elisabethshof 71, 6812 AV te Arnhem

Complexomschrijving

Inleiding

Het complex van het voormalig "Sint Elisabeth's Gasthuis" bestaat uit een laat negentiende eeuwse T-vormige ZIEKENHUIS en een uit de periode 1897-1904 daterende KAPEL.

Het Sint Elisabeth's Gasthuis is een in de loop der tijd sterk gegroeid en uit diverse onderdelen samengesteld ziekenhuiscomplex in de wijk Lombok, ten westen van het centrum van Arnhem. De wijk ligt op een stuwwal. Het Gasthuis bevindt zich op een oplopend stuk grond tussen de Utrechtseweg aan de zuidzijde en het verdiept liggende spoor noordelijk ervan. Zuidelijk van de op dit punt schuin langs het complex lopende Utrechtseweg stroomt de Rijn waarop aan de voorzijde van het Gasthuis een uitzicht geboden wordt. Het complex wordt aan de westzijde door de Zwarteweg begrensd. Aan de oostzijde (de stadszijde) bevindt zich een van moderne bebouwing voorzien driehoekig terrein.

Het complex bestaat thans nog uit twee onderdelen:

1. een ZIEKENHUIS-vleugel uit 1894 naar ontwerp van architect J.W. Boerbooms in een sobere mengvorm van neorenaissance en neogotiek;
2. een KAPEL in neogotische stijl, bestaande uit een onderbouw uit 1897 (Boerbooms) en een bovenkapel uit 1904-1905 (architect W.G. Welsing).

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De latere uitbreidingen van het ziekenhuis zijn onlangs gesloopt. Voor het complex ligt aan de zijde van de Utrechtseweg een door een lusvormige en omhooglopende oprit onderbroken tuin.

Waardering

Complex "Sint Elisabeth's Gasthuis", bestaande uit een ZIEKENHUIS-vleugel en een KAPEL.

- Als historisch gegroeid ziekenhuiscomplex met kapel vormen de restanten van het Sint Elisabeth's Gasthuis een goed voorbeeld van de ziekenhuisbouw uit het laatste kwart van de negentiende eeuw. Het complex bevindt zich op een waardevolle lokatie op een stuwwal, en ingeklemd tussen het stadscentrum en de wijk Lombok aan de oost- en westzijde en de spoorlijn en de Rijn aan de noord- en zuidzijde. De uit de vroege twintigste eeuw daterende wijk Lombok, waarbij zich ondermeer de door J.F. Metzelaar ontworpen koepelgevangenis bevindt, sluit zeer goed aan bij het complex.

- Ook de nog aanwezige oorspronkelijke interieuronderdelen zijn van belang. Het samengestelde complex is van architectuurhistorische waarde, heeft een situeringswaarde en is van belang vanuit het oogpunt van de ziekenhuisbouw en de geschiedenis daarvan in de negentiende en twintigste eeuw.

- Een belangrijke cultuurhistorische waarde is gelegen in het feit dat het complex een belangrijke rol speelde tijdens de Slag om Arnhem in 1944. Het Sint Elisabeth's Gasthuis bevond zich midden in de gevechtszone in de smalle corridor tussen de spoorweg en de rivier en deed dienst als hospitaal voor beide partijen. In het gebouw werd kort daarna een wapenstilstand overeengekomen.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 516738

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	11 september 2000
Kadaster deel/nr	82881/135

Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*			
Arnhem		Arnhem		Gelderland			
Straat*	Nr*	House letter*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
St. Elisabethshof	71			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	1			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	3			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	5			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	7			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	9			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	11			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	13			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	15			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	17			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	19			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	21			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	23			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	25			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	27			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	29			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	31			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	33			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	35			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	37			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	39			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	41			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	43			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	45			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	47			6812 AV	Arnhem		

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>House letter*</i>	<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
St. Elisabethshof	49			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	51			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	53			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	57			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	59			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	61			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	63			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	65			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	67			6812 AV	Arnhem		
St. Elisabethshof	69			6812 AV	Arnhem		

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	P			6113
Arnhem	P	6119	A14	
Arnhem	P	6119	A49	
Arnhem	P	6119	A50	
Arnhem	P	6119	A51	
Arnhem	P	6119	A52	
Arnhem	P	6119	A31	
Arnhem	P	6119	A43	
Arnhem	P	6119	A11	
Arnhem	P	6119	A23	
Arnhem	P	6119	A40	
Arnhem	P	6119	A32	
Arnhem	P	6119	A12	
Arnhem	P	6119	A48	
Arnhem	P	6119	A35	
Arnhem	P	6119	A5	
Arnhem	P	6119	A38	
Arnhem	P	6119	A37	
Arnhem	P	6119	A44	
Arnhem	P	6119	A7	
Arnhem	P	6119	A26	
Arnhem	P	6119	A13	
Arnhem	P	6119	A2	

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	P	6119	A24	
Arnhem	P	6119	A8	
Arnhem	P	6119	A45	
Arnhem	P	6119	A3	
Arnhem	P	6119	A33	
Arnhem	P	6119	A6	
Arnhem	P	6119	A39	
Arnhem	P	6119	A25	
Arnhem	P	6119	A47	
Arnhem	P	6119	A20	
Arnhem	P	6119	A46	
Arnhem	P	6119	A21	
Arnhem	P	6119	A1	
Arnhem	P	6119	A42	
Arnhem	P	6119	A34	
Arnhem	P	6119	A10	
Arnhem	P	6119	A15	
Arnhem	P	6119	A41	
Arnhem	P	6119	A22	
Arnhem	P	6119	A9	
Arnhem	P	6119	A4	
Arnhem	P	6119	A19	

*Omschrijving***

Omschrijving

De ZIEKENHUIS-vleugel van het "Sint Elisabeth's Gasthuis" is met de voorgevel op de Utrechtseweg gericht en is vanuit de hoofdvorm van een omgekeerde T, in rode baksteen opgetrokken. Het gebouw heeft een souterrain met dienstingang met daarboven twee hoge bouwlagen en een hoog afgeplat schilddak met leien in rijndekking. De vlakke symmetrische gevel wordt afgesloten door een smalle uitstekende goot op gootklossen. De VOORGEVEL heeft een vijf traveeën brede, risalerende ingangspartij en twee lange zijvleugels met elk tien traveeën. In iedere zijvleugel bevinden zich twee risalerende velden, die bekroond zijn met een hoge trapgevel, die door de gootlijst heen steekt. Het hierachter gelegen zadeldak sluit op de nok van de hoofdkap aan. Op de eerste en tweede verdieping van deze risalerende velden bevindt zich een klein balkon, gedragen door zware consoles en voorzien van een smeedijzeren hekwerk. Iedere travee bevat een gewijzigd schuifvenster afgesloten door een korfboog met consoles en siersteentjes en een boogtrommel met siermetselwerk. In het dakvlak bevindt zich boven elke vensteras een smalle hoge dakkapel met uitkragend zinken dakje waarop een

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

piron. Horizontale natuursteenbanden geven de gevels een sterk horizontale werking. De middenpartij, waarin zich de hoofdingang bevindt, wordt bereikt door twee gebogen opritten. Voor de ingang een portiek, gevormd door drie brede open korfbogen, gesteund door overhoekse steunberen. Het portiek wordt afgesloten door een gesloten stenen balustrade en heeft stenen waterspuwers op de hoeken. Hierboven een door de gootlijst stekende hoge stenen trapgevel. In de trapgevel bevindt zich een nis met daarin een console en een baldakijn voor het beeld van de beschermheilige van het gebouw, Elisabeth van Thüringen. Onder de nis bevindt zich op een brede horizontale band de naam van het complex. Aan weerszijden van de trapgevel bevinden zich in het dakvlak twee stenen dakkapellen, eveneens met trapgevels. In de gevel een geprofileerde spitsboog met drie-pas invulling. De gevels zijn versierd met sierlijk gesmede muurankers. De smalle ZIJGEVELS van het hoofdblok aan de Utrechtseweg hebben een risaliet met een bekronende trapgevel. In het risaliet bevinden zich per drie gekoppelde ramen met rondboogvormige bovenlichten in geprofileerde omlijstingen. Aan weerszijden van het risaliet bevindt zich een vensteras waarvan de detaillering overeenkomt met die van de voorgevel van het gebouw.

De ACHTERGEVEL van de hoofdvleugel heeft in het midden een breed tussenlid naar de kapel. Dit tussenlid is even hoog als de hoofdvleugel en voorzien van drie bouwlagen en twee evenwijdig aan elkaar lopende schilddaken met daartussen een plat gedeelte. Het opvallende aan dit tussenlid zijn de brede raampartijen en de uitgebouwde en van horizontale sierbanden voorziene schoorstenen tussen de raampartijen. De meeste ramen zijn ooit vernieuwd. In de dakschilden bevinden zich kleine dakkapellen. Links en rechts van dit tussenlid wordt de achtergevel van de hoofdvleugel gekenmerkt door enkele uitgebouwde gedeelten over de gehele bouwhoogte. Deze gedeelten hebben afgeschuinde zijden. Tussen de uitgebouwde gedeelten in bevinden zich terugliggende moderne ingangspartijen en op elke verdieping een balkon. Direct aan weerszijden van het tussenlid bevinden zich in de jaren zeventig uitgebouwde gedeelten die in vorm en detaillering ondergeschikt zijn aan de hoofdmassa. In twee van de uitgebouwde oorspronkelijke gedeelten zijn, duidelijk herkenbaar, de trappenhuis opgenomen. Aan één zijde (noordwest) zijn de per drie gekoppelde trappenhuisvensters nog voorzien van de oorspronkelijke glas-in-loodramen. Aan de andere zijde zijn ze verdwenen.

Het INTERIEUR. In het gebouw zijn diverse oorspronkelijke interieuronderdelen bewaard gebleven. Zo bevinden zich in het gebouw nog veel originele tegelvloeren die voor een groot deel schuil gaan onder een moderne bekleding. De tegelvloeren hebben zwart/geel/oranje/rode kleurstellingen. Het rechthoekige, witgepleisterde trappenhuis bevindt zich in het tussenlid en heeft twee bouwlagen met geprofileerde korfbogen en een lichtkoepel. De eenvoudige trap is voorzien van een smeedijzeren balustrade en een houten reling. Het trappenhuis heeft een vlakke zoldering. In één van de trappenhuisen aan de achterzijde bevinden zich nog de oorspronkelijke glas-in-lood ramen. In beide trappenhuisen is de detaillering van de trap nog oorspronkelijk. Ook de zolders hebben nog de oorspronkelijke indeling.

Waardering

ZIEKENHUIS-vleugel van het "Sint Elisabeth's Gasthuis".

- Van architectuurhistorische waarde als oudste gedeelte van het Sint Elisabeth's gasthuis dat van typologisch belang is als goed bewaard voorbeeld van een laat negentiende eeuws ziekenhuiscomplex met kapel en latere uitbreidingen. Het vormt een van de scheppingen van de bekende architect J.W. Boerbooms en is gebouwd in een voor die tijd typerende mengstijl waarin zowel neogotische als neorenaissance-elementen zijn opgenomen. De detaillering van het gebouw is behoudens de veranderde raamdetailleringen nog in grote mate oorspronkelijk en kenmerkt zich ondermeer door het siersmeed- en siermetselwerk en het gevelbeeldhouwwerk. De combinatie van deze hoofdbouw met de achtergelegen kapel verleent het geheel een hoge

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

ensemblewaarde. De nog originele interieurelementen versterken de waarde van het gebouw.

- Van stedenbouwkundige waarde vanwege de markante situering op een hoge stuwwal ten westen van de stadskern van Arnhem tussen de Utrechtseweg en de spoorbanen. Het ziekenhuis vormt door de hoge en karakteristieke ligging een waardevol beeldbepalend element aan de westelijke stadsentree en is ook vanuit de polder en vanuit de hoger gelegen noordelijke wijken duidelijk zichtbaar aanwezig.

- Van cultuurhistorische waarde wegens de belangrijke rol die het Gasthuis speelde tijdens de Slag om Arnhem in 1944. Het Sint Elisabeth's Gasthuis bevond zich midden in de gevechtszone in de smalle corridor tussen de spoorweg en de rivier en ging dienst doen als hospitaal voor beide partijen. In het gebouw werd kort daarna een wapenstilstand overeengekomen. Als zodanig is het complex nauw verbonden met de geschiedenis van de stad Arnhem en met de nationale oorlogshistorie in het bijzonder.

Hoofdcategorie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Subcategorie

Gezondheidszorg

Functie

Ziekenhuis

Monumentnummer*: 516739

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	11 september 2000
Kadaster deel/nr	82881/154

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	P			6112

Omschrijving**

Inleiding

De KAPEL van het "Sint Elisabeth's Gasthuis" is achter de ziekenhuisvleugel gesitueerd en met het koor op de Zwarteweg gericht. De kapel is goed zichtbaar vanuit het noorden en vanuit de westelijk van het complex gesitueerde wijk Lombok. Met de bouw van de door J.W. Boerbooms (1849-1899) ontworpen kapel werd in 1897 begonnen. In dat jaar werd de onderbouw gerealiseerd. In 1904-1905 werd de bovenkapel gerealiseerd door architect W.G. Welsing die hierbij waarschijnlijk het ontwerp van Boerbooms aanhield.

Het gebouw is met het koor op het westen gericht en kan getypeerd worden als een zogenaamde dubbelkerk, bestaande uit een onderkerk met daarboven de eigenlijke kapel. In de in 1897 gebouwde onderkerk werden ondermeer een sectieruimte, een rouwkapel en een lijkenhuis ondergebracht.

De onderkerk werd door Boerbooms ontworpen. Na zijn overlijden in 1899 nam W.G. Welsing het project over. Met de bouw van de bovenkerk werd in 1904 begonnen.

Omschrijving

De bovenkerk bestaat uit een driebeukig halleschip met vijf traveeën. Het éénbeukige koor heeft een enkele koortravee en een 5/8 sluiting. Aan elke zijde heeft het koor een kapel met drie sluitingszijden die zowel op de sluitingswand van de zijbeuk als op de zijwand van de koortravee aansluit. De kapellen hebben elk een verdieping. De onderbouw hoort bij de onderkerk, de bovenbouw doet dienst als sacristie (zuidkapel) en bergruimte (noordkapel). De in baksteen in kruisverband opgetrokken kerk heeft over de hoofdbeuk en het koor een zadeldak met schilden boven de koorsluiting. De zijbeuken hebben per travee een dwarsgeplaatst schilddak dat op de hoofdkap aansluit. Op de nok van het dak is op de overgang van schip naar koor een slanke dakruiter met achtzijdige spits geplaatst. De daken zijn gedekt met leien in maasdekking. De steunberen hebben in de onderbouw een versnijding met afzaat, die zich op de muren voortzet als waterlijst (hardsteen). Een tweede versnijding met afzaat treffen we aan op het niveau waar de onderdorpels van

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

de vensters van de bovenkapel zijn gesitueerd en deze afzaten zijn ook weer verbonden met een waterlijst, die zelf weer verbonden is met de onderdorpels van de vensters. Hierboven zijn de steunberen voorzien van een overhoeks geplaatste bakstenen pinakel met een hardstenen piramidevormige inzwenkende bekroning. Daarboven zijn de steunberen gedecoreerd met een casement met driepasboog in de top en de steunberen sluiten af met een hardstenen ezelsrug met kruisbloem, overgaand in de dekplaat. De flankerende dakkapellen hebben zowel in de eerste als in de tweede bouwlaag korfboogvensters en sluiten af met een hardstenen balustrade bestaande uit een reeks driepasboogjes met deklijst tussen bakstenen hoekpenanten met weer piramidevormige hardstenen bekroningen. De kapellen hebben een plat zinken dak. De zijbeuken hebben in de onderbouw per travee een breed korfboogvenster. De onderverdieping van het koor heeft in de sluitingszijde een getoogde deur en daarboven blinde nissen met gekoppelde spitsbogen op een hardstenen kraagsteen. De bovenkerk heeft spitsboogvensters met kwarthol profielen in de dagkanten en natuurstenen geboorte- en sluitstenen. De vensters hebben traceerwerk in gele verblendsteen (driedelig in de zijbeuken en tweedelig in het koor) met lancetten en cirkels of sferische driehoeken in de oculi van de venstertoppen. De gevels sluiten af met uitkragende bakstenen lijsten waarop vervolgens de natuurstenen bakgoot rust. Het koordak is verder voorzien van neogotische dakkapellen met inzwenkende piramidedaken met pironen, met een vijfzijdig overstek boven het luikje aan frontzijde." Het INTERIEUR. De kapel heeft een ingang aan de zijde van de Zwarteweg en een hoofdingang in het ziekenhuis. De opgeklampte toegangsdeur met fraai sierbeslag heeft een spitsboogvormig bovenlicht met een glas-in-lood-raam met een voorstelling van Elisabeth. Het driebeukige hallenschip heeft granieten zuilen op achzijdige zwarte granieten basementen met zandstenen bladkapitelen. Middenschip en zijbeuken zijn overwelfd door vierdelige kruisribgewelven. In de eerste travee van het schip bevindt zich een neogotische houten orgelgalerij met opengewerkt traceerwerk. De kerk heeft een tegelvloer (neogotiek) in verschillende kleuren, waarin plant- en diermotieven en de Evangelistensymbolen zijn verwerkt.

"In de zijbeuken hangt een complete geschilderde kruisweg in neorenaissancestijl uit 1912 van Wijnand Geraedts. De vensters van het koor, van de sluitingswanden van de zijbeuken en het venster in de eerste travee van de noorderzijbeuk bevatten glas-in-lood-ramen met figuratieve voorstellingen in neorenaissance- en neogotische stijl, met teksten aan de onderzijden waarop de schenkers zijn genoemd. De deuren naar de nevenruimte van het koor zijn van blank hout met neogotische briefpanelen. In het koor bevindt zich nog een neogotische bel met een fraai gedecoreerde armatuur en een neogotische ijzeren Godslamp."

Waardering

KAPEL van het "Sint Elisabeth's Gasthuis".

- Van architectuurhistorische waarde als functioneel onderdeel van het Sint Elisabeth's Gasthuis en als goed bewaard voorbeeld van een rond de eeuwwisseling gebouwde ziekenhuiskapel in de stijl van de neogotiek. Als dubbelkapel is er tevens sprake van een typologische waarde. Het gebouw vormt een van de scheppingen van de bekende architect J.W. Boerbooms die het aanvankelijke ontwerp maakte, dat waarschijnlijk door architect Welsing na de dood van Boerbooms werd afgebouwd. De detaillering van het gebouw is nog oorspronkelijk. Het interieur van de kapel is nog gedeeltelijk oorspronkelijk en draagt bij aan de monumentale waarde van het geheel.
- Van stedenbouwkundige waarde als markant gesitueerd object tussen de Utrechtseweg en de spoorbanen op een hoge stuwwal ten westen van de stadskern van Arnhem. Vanuit de aangrenzende woonwijk Lombok is de kapel ook te bereiken zonder het ziekenhuis te moeten betreden. De kapel vormt binnen het complex een waardevol beeldbepalend element aan de westelijke entree van Arnhem.
- Van cultuurhistorische waarde wegens de belangrijke rol die het Gasthuis speelde tijdens de Slag om Arnhem in 1944. Het Sint

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Elisabeth's Gasthuis bevond zich midden in de gevechtszone in de smalle corridor tussen de spoorweg en de rivier en ging dienst doen als hospitaal voor beide partijen. In het gebouw werd kort daarna een wapenstilstand overeengekomen. Als zodanig is het complex nauw verbonden met de geschiedenis van de stad Arnhem en met de nationale oorlogshistorie in het bijzonder. Doordat de kapel ook open stond voor anderen dan de ziekenhuispatiënten, is deze ook nauw verbonden met de kerkgeschiedenis in dit gedeelte van de stad Arnhem.

Hoofdcategorie

Religieuze gebouwen

Subcategorie

Kapel (F)

Functie

Kapel(F1)